

УДК 351.863:371.214.2

В. Капітан

ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено концептуальні підходи до трактування поняття “соціальний процес”. Розкрито суть та класифікацію соціальних процесів. З’ясовано роль соціальних процесів у забезпеченні економічної безпеки.

Ключові слова: процес, соціальний процес, соціальний розвиток, соціальні зміни, економічна безпека.

Одними із найважливіших національних інтересів для нашої країни є сталий розвиток економіки та добробут громадян України, а їх забезпечення відносять до основних функцій держави. Необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей є захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Усі дії, які призводять до зміцнення національної безпеки загалом та економічної безпеки зокрема відбуваються через соціальні процеси, що є складовими будь-яких змін.

Соціальні процеси перебувають у всіх суспільствах і виступають як упорядкована форма соціальної взаємодії. Найважливішою їх рисою є загальність і зв’язок із суб’єктом, який здійснює процес, адже ніщо не може відбуватись у суспільстві поза соціальним процесом. Функціонування і розвиток суспільства відбуваються в різних формах соціальних процесів, які характеризують суб’єктно-об’єктні зв’язки і відносини у всіх сферах діяльності людей. Сучасна наука досліджує окремі соціальні процеси, що відбуваються в країні, але не підходить до розуміння і трактування соціального процесу як загального визначення. Це і визначає актуальність цього дослідження.

Упродовж багатьох років науковці намагаються зробити свій внесок щодо розуміння соціальних процесів, які відбуваються у суспільствах. Дослідженням соціальних процесів, соціального розвитку займаються такі видатні науковці, як: Ю. Платинський, П. Сорокін, Г. Козирев, П. Бергер, А. Грін, Р. Мертон, П. Лазарсфельд, П. Штомпка, Я. Щепанський, Л. Візе, Е. Подольська, О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, К. Маркс, М. Вебер, А. Тойнбі, Т. Парсонс, Ю. Яковец тощо.

Метою статті є з’ясувати сутність поняття “соціальний процес”, розглянути його класифікацію та визначити роль у забезпеченні економічної безпеки.

Оскільки соціальний процес складається із понять “соціальний” і “процес”, то передусім розглянемо вже відомі визначення спочатку поняття “процес”, а потім “соціальний”.

В науковій літературі трапляються різні підходи до розуміння терміну “процес”. “Процес” походить від латинського “process” і трактується як проходження, просування [1]. На нашу думку, це “...рух вперед, послідовна зміна станів, стадій розвитку, а також сукупність послідовних дій з метою досягнення певного результату”.

Поняття “соціальний” було введено К. Марксом як характеристика одного з аспектів суспільного життя. Вчені застосували його для дослідження суті відносин

людини з людиною, умов життєдіяльності, становища людини та її ролі в суспільстві [2].

У словнику іншомовних слів поняття “соціальний”, (в перекладі з латинської “socialis” – товариський, громадський) означає суспільний, громадський, який стосується суспільного ладу, відносин у суспільстві [3]. Тобто соціальне характеризує особливий аспект суспільних відносин. Воно “...входить до всіх видів суспільних відносин, але не включає в себе цих відносин і не зводиться до їх суми” [4].

Виходячи із сутності понять розкриємо зміст науки, яка займається їх вивченням. Категорію “соціальний процес” досліджує наука соціологія (термін походить від латинського “societas” (спільний, колективний, суспільний), та грецького “logos” (слово, вчення) і трактується як наука про суспільство). Вперше його запропонував французький вчений О. Конт у 1839 р. [5].

Головне завдання соціології щодо вивчення соціальних процесів полягає в оцінці їх стану, виявленні проблем і суперечностей розвитку, глибини і ґрунтовності зв'язків, взаємодії з соціальною організацією, суб'єктом та іншими соціальними процесами. Це важливо для прогнозування і розвитку соціальних процесів, вироблення гіпотез, обґрунтування концепцій подолання досягнутої межі (стану) певного процесу чи явища [6].

У соціології соціальний процес може розглядатись як система структурних та функціональних змін у соціальній системі чи як повторювана, упорядкована за певними параметрами соціальна взаємодія. З огляду на це, “... це взаємодія людей, що визначає функціонування і зміни в людських стосунках, у становищі соціальних груп, окремих індивідів, тобто в соціальній структурі”. Це може бути серія соціальних явищ, зв'язаних між собою структурними чи причинними (функціональними) залежностями, які спричинюються до переходу певної соціальної системи, підсистеми, будь-якого соціального об'єкта з одного стану в інший.

Класичне визначення соціального процесу дав російсько-американський вчений П. Сорокін: [7] “...будь-яка зміна досліджуваного об'єкта протягом певного часу, будь то зміна його місця в просторі, або модифікація його кількісних і якісних характеристик”.

Г. Козирев, наслідуючи П. Бергера [8], процесом називає “...будь-який вид руху, зміни станів будь-якого об'єкта чи явища”. Це потік подій, модифікацій, трансформацій, соціокультурних змін, а також послідовність соціальних подій. Погоджуємося з думкою Г. Козирева про те, що без процесу, який призводить до тих чи інших змін, соціальна система існувати не може. Тому що процеси відбуваються на різних рівнях соціальної системи, а об'єктом їх спостереження можуть бути окремі індивіди, соціальні групи, організації та суспільство загалом.

Автори онлайн-словника “The Free Dictionary” [9] вважають, що соціальний процес – це процес включення в суспільне утворення, організацію чи групу людей.

Американський дослідник А. Грін стверджує, що термін “соціальний процес” включає в себе взаємодію людини і моделей поведінки. Соціальна взаємодія, за А. Гріном, “...взаємний вплив окремих осіб і груп, у спробах вирішити проблеми в прагненні до мети”. Вона розкриває конкретні результати реалізації ролей, статусів і моральних норм. На думку вченого, соціальні процеси це лише характерні способи, в яких відбувається взаємодія.

I. Гінзберг пише: “Соціальні процеси означають різні види взаємодії між окремими особами або групами, включаючи співробітництво і конфлікти, соціальну диференціацію та інтеграцію”.

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені погляди науковців щодо трактування і розуміння поняття “соціальний процес”, робимо висновок: “...це постійний рух і взаємодія суспільства у різних соціальних сферах, в результаті якого проходять якісні зміни у системі людських стосунків, моральних норм, свідомості та їх еволюції”.

У своєму розвитку соціальні процеси можуть набувати різні форми [10], які поділяють так: направлені і ненаправлені, оборотні і необоротні, висхідні і низхідні, лінійні, ступеневі, циклічні тощо.

Зазначимо, що направлені процеси – передбачають конкретну ціль або концепцію в своєму русі. Вони в певній степені є передбачуваними або явними. Наприклад: процес створення єдиного і європейського співтовариства, процес глобалізації, процес розірвання шлюбу.

Що стосується ненаправлених процесів, то вони мають випадкове, хаотичне і непередбачуване спрямування. Наприклад: процеси мобілізації в соціальних рухах, емоційні сімейні конфлікти.

Оборотні процеси – це процеси, які призводять систему до певного роду змін (навіть кардинальним), але потім проходить повернення до попереднього стану. За цього потрібно враховувати, що повернення до попереднього стану не означає, що система повертається до своєї повної ідентичності. Відновлюються тільки основні структурні елементи.

Факт відображення змін, які відбуваються, і які не можна повернути заново, називають необоротними процесами, наприклад процес старіння людини.

Розвиток системи передбачають висхідні процеси. Якщо він є важливим, його порівнюють із прогресом. Еволюційні теорії характеризують розвиток соціуму упродовж останніх десяти тисяч років як висхідний прогресивний процес. Водночас низхідні процеси призводять систему до негативних дисфункціональних змін – регресу.

Лінійні процеси характеризують поступові, безперервні висхідні або низхідні зміни в системі, а ступеневі передбачають поступове нарощування кількісного потенціалу змін, який певний час призводить до якісного прориву. Економічне зростання змінюється спадом, за яким відбувається чергове оздоровлення економіки. Цей процес можна трактувати як періодичне повторення певних фаз розвитку системи і зарахувати до циклічних.

В дійсності у соціумі всі перелічені та інші форми соціальних процесів можуть чергуватися, змінюючи один одного, або проходити паралельно; можуть накладатися один на одного або протистояти один одному; можуть охоплювати основні елементи системи або проявлятися в багаточисленних її фрагментах. За цього, як правило, одні процеси виступають в якості передумов соціальних змін, інші залишаються нейтральними до цих змін, треті сприяють відновленню (збереженню), а не трансформації системи.

На основі вказаних змін відбувається процес соціального розвитку, тому поняття “соціальний розвиток” конкретизує поняття “соціальні зміни”. Таким чином, соціальний розвиток можна трактувати як безповоротну направлену зміну соціальних систем, інститутів і організацій. Водночас, розвиток передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого тощо.

Отже, соціальний розвиток – це процес безповоротних змін соціальних об'єктів, внаслідок яких виникає якісно новий стан, що втілюється в трансформації його складу або структури, появи нових елементів і зв'язків із відповідними змінами функцій.

До основних рис соціального розвитку належать: безповоротність (сталість процесу накопичення кількісних і якісних змін); направленість (лінії, за якими відбувається накопичення); закономірність (не випадковий, а безповоротний процес накопичення змін).

Соціальний розвиток відбувається як у масштабах суспільства загалом, так і в рамках окремих його ланок та осередків, в інших соціальних спільнотах. Він може бути еволюційним (поступовим) і революційним (швидким). Залежно від швидкості перебігу соціальних процесів, соціальний розвиток може бути як екстенсивним, так і інтенсивним [11].

Питання про те, які чинники є причинами соціальних змін, вважається одним із найбільш важких і дискусійних. О. Конт вирішальним чинником еволюційних змін вважав прогрес у наукових знаннях. Г. Спенсер вбачив причини соціальних змін суспільства в його усладненні і посиленні диференціації. Е. Дюркгейм у якості вирішальних чинників еволюційного процесу виділяє поділ праці і соціальну диференціацію. К. Маркс найважливішим чинником соціальних змін вважав ріст виробничих потужностей суспільства, який призводить до змін способу виробництва і суспільно-економічної формації. Згідно із вченням К. Маркса, нова суспільно-економічна формація може виникнути лише в результаті соціальної революції [12].

У якості основного чинника еволюційного розвитку М. Вебер виділяє ідею прогресуючої раціональності, яка всупереч волі і бажанню людей прокладає собі дорогу. Раціональна економіка, релігія, право і управління, грошовий обіг та поведінка у господарській сфері дозволяють досягти максимальної економічної ефективності. Така раціональність властива насамперед капіталістичному суспільству з його раціональною релігією (протестантизм) [13].

Аналізуючи зародження, розвиток і спад соціальних систем, А. Тойнбі виділяє два основних чинники [14]: “виклик” – вплив навколишнього природного і соціального середовища; і “відповідь” – здатність і можливість суспільства адекватно відповідати на кожний черговий виклик.

П. Сорокін основною причиною соціальних змін називає “збільшення пригнічених базових інстинктів більшості населення, а також неможливість навіть мінімального їх задоволення” [15].

Т. Парсонс виділяє чотири основних механізми еволюційних змін [16]: диференціація, зв'язана ускладненням суспільства; збільшення адаптивної здатності суспільства, пов'язане з розвитком виробництва; збільшення об'єму членства в суспільстві і ускладнення соціальних структур; генералізація цінностей, суть якої полягає у тому, що в неправдивих соціальних системах для забезпечення соціальної стабільності необхідно, щоб цінності отримали більш узагальнений вираз.

Імпульсом соціальних змін, на думку Ю. Яковця, є біологічні і соціальні потреби людей. Постійно зростаючі потреби заставляють людину освоювати нові території, залучати додаткові природні ресурси, сировину, матеріали, засоби праці, джерела енергії. “Нарощування об'єму і ускладнення структури потреб людини, сім'ї, суспільства служать імпульсом для змін на всіх етапах піраміди суспільства” [17].

I. Валлерстайн вважає, що радикальні соціальні зміни в суспільстві, як правило, відбувається завдяки вторгненню ззовні. Однак у деяких випадках причинами таких змін можуть стати і внутрішні процеси, що відбуваються в самому суспільстві. За цього одні процеси породжують інші. На його думку, зміна феодальної системи відносин на капіталістичні в Західній Європі відбулася в результаті колапсу трьох ключових інститутів: сеньйоріальної влади, держави, церкви [18].

Отже, соціальні зміни і причини, які до них призводять, є дуже різноманітними. Одні причини можуть стимулювати появу інших причин або накладатися один на одного. Тому серед основних причин соціальних змін можна виділити: прогрес у науці, техніці, технологіях; розвиток виробництва і ріст продуктивних сил; ускладнення структури суспільства і його диференціацію; збільшення адаптивної здатності суспільства і раціоналізацію всіх сфер життєдіяльності; постійно зростаючі потреби людей; протиріччя і конфлікти за різні ресурси між соціальними класами і прошарками суспільства; вплив навколишнього природного і соціального середовища.

Все різноманіття соціальних змін можна розділити на два основні види: внутрішні і зовнішні. Внутрішні виникають у результаті функціонування самої соціальної системи; зовнішні – в результаті взаємодії соціальної системи з зовнішнім середовищем [19].

Однією з умов аналізу соціальних процесів є їх класифікація. На думку Л. фон Візе (1876 – 1969 рр.), усі процеси, які змінюють суспільство, можна звести до двох великих груп: процеси взаємного зближення людей і процеси віддалення. Першу групу він назвав асоціативними і вирізняв серед них чотири основні: зближення, пристосування, зрівнювання, об'єднання. Другу групу – дисоціативними, процеси роз'єднання, які постають у трьох основних видах: суперництво, опозиція, конфлікт.

Упродовж наступних років соціологи намагалися класифікувати соціальні процеси за різними критеріями. У 1905 р. американський соціолог Р. Ли Финни (1875 – 1934 рр.) перерахував тридцять вісім соціальних процесів. Дж. Гіллін поділив соціальні процеси на шість категорій. Вже у 1924 р. американські соціологи Р. Парк та Е. Беджес запропонували своє бачення соціальних процесів і класифікували їх так: кооперація, конкуренція, пристосування, конфлікт, асиміляція та амальгамація. Для розуміння їх поглядів розглянемо детальніше кожен із цих категорій.

Кооперація передбачає узгодженні дії і досягнення спільних цілей взаємними зусиллями. Конкуренція – це боротьба між індивідами, групами або суспільствами за володіння цінностями, запаси яких обмежені і нерівно розподілені між індивідами або групами.

Пристосування трактується як форма поведінки, придатна для життя в новому зовнішньому середовищі. Оскільки умови зовнішнього середовища безперервно змінюються, то процеси пристосування відбуваються в суспільстві постійно. Залежно від значущості соціальних змін і ставлення до них індивідів, процеси пристосування бувають швидкими й повільними, короткочасними й тривалими. Тривала непристосованість призводить до дезорганізації особистості. А групи чи спільноти, які не можуть пристосуватися до нових умов середовища чи до глобальних змін у суспільстві, в культурі, техніці тощо, піддаються дезорганізації.

Конфліктом називають соціальний процес, у якому індивід чи група прагнуть досягнення власних цілей (задоволення потреб, реалізації інтересів) шляхом усунення, знищення чи підпорядкування собі іншого індивіда або групи з близькими чи ідентичними цілями. Він може виникнути між індивідами чи групами, які мають різні цілі, але для їх досягнення намагаються скористатися одними й тими ж засобами. В конфлікті завжди є усвідомлення противника, чітко окреслена ситуація. Конфлікт може виявлятися в різних формах і виникати скрізь, де є протилежні інтереси, цілі, сповідування протилежних принципів цінностей. Вони бувають економічними, класовими, політичними, етнічними, релігійними тощо.

Асиміляція – процес взаємного культурного проникнення, через який особистість і групи приходять до культури, яку поділяють всі учасники процесу. Амальгамація – біологічне змішування двох або більше етнічних груп або народів, після чого вони стають однією групою або народом.

Якщо в межах існуючої організації та системи контролю процеси пристосування, співробітництва, суперництва і конфлікту підтримуються в такій рівновазі, що соціальному порядку ніщо не загрожує, то вважають, що ці процеси відбуваються соціально організовано. Але за перевищення допустимої межі нестійкості цієї рівноваги, а також коли задоволенню потреб членів спільноти загрожує небезпека, настає стан соціальної дезорганізації (сукупність соціальних процесів, які спричиняють у межах певної спільноти дії, що не відповідають нормам, оцінюються негативно і перевищують допустимі межі, загрожуючи нормальному розвитку процесів колективного життя).

Отже, проаналізувавши класифікацію Р. Парка та Е. Беджеса, можна зробити висновок, що процес співробітництва формується з метою спільного добування необхідних благ і цінностей. Процеси суперництва, конкуренції, зумовлені прагненням випередити аналогічні намагання інших індивідів і груп у досягненні мети. Якщо в процесі суперництва виявиться бажання ліквідувати конкурента чи якусь його систему предметів або цінностей, то суперництво перетворюється на конфлікт, який також може мати різноманітні види та інтенсивність. Усе це – процеси взаємодії між людьми.

Залежно від системи, у якій відбуваються соціальні процеси, виділяють такі межові зони: внутрішньо-особистісні процеси, наприклад, самовиховання; процеси, що відбуваються безпосередньо між двома або декількома індивідами (процес спілкування тощо); процеси, що відбуваються в стосунках між індивідом і групою (адаптації або дезадаптації); процеси всередині групи (наприклад, процеси організації або дезорганізації); процеси в стосунках між групами (наприклад процеси національного самовизначення або інтернаціоналізації); процеси, що відбуваються всередині окремого суспільства (соціальної мобільності, диференціації та асиміляції); процеси, що відбуваються всередині людства або глобального суспільства (скажімо, процеси демілітаризації або міждержавної інтеграції).

Нижню межу утворюють внутрішньо-особистісні процеси, які прилягають безпосередньо до психічних і психофізичних процесів, верхню межу – глобальні соціальні процеси [20].

Р. Мертон поділяє соціальні процеси на явні (зміни, сенс яких і їх наслідки усвідомлюються населенням), приховані (зміни, зміст яких не усвідомлюється) і “процеси-бумеранги” (соціальні процеси, сенс яких населенням усвідомлюється, проте їх наслідки для більшості населення не зрозумілі).

Не менш важливим для класифікації соціальних процесів є з'ясування її базових критеріїв. За ступенем загальності соціальних процесів, їх поділяють на: соціетальні (глобальні), загальні, особливі та окремі соціальні процеси. До соціетальних належать: процеси всесвітньо-історичного розвитку цивілізації; глибокі процеси економічних, демографічних, екологічних та інших змін. Загальними вважають процеси функціонування таких соціальних інститутів, як системи управління, охорони здоров'я, освіти, виховання тощо. До особливих належать процеси урбанізації, адаптації, стабілізації.

Масштабність і значущість названих процесів очевидна, однак зрозуміти й оцінити багатство їх змісту можна тільки завдяки пізнанню різноманітних окремих (одиначних) процесів, унікальність яких утворюють історичні, генетичні, економічні, культурні, географічні та інші об'єктивні й суб'єктивні чинники становлення особистості, сім'ї, трудового колективу, інших одиниць соціуму.

Соціальні процеси можуть відбуватися об'єктивно та суб'єктивно, бути вираженими у конкретній чи абстрактній формі, детермінованими внутрішніми чи зовнішніми чинниками, пов'язаними зі структурними чи функціональними змінами, кількісними або якісними показниками вимірювання.

За сутністю процеси можуть бути еволюційними та революційними, за спрямованістю – прогресивними та реакційними. У їх розмежуванні часто використовують поділ на прості й складні, на процеси розвитку і деградації.

Соціальні процеси досить різноманітні. Вони пов'язані з соціальними відносинами між індивідами і соціальними групами як носіями різних видів діяльності, розрізняються соціальними позиціями і ролями в житті суспільства, тобто пов'язані з певними видами суспільних структур і відповідних їм суспільних відносин.

Управління соціальними процесами – одне з найбільш складних. Це пов'язано з тим, що кожен вид суспільних відносин відіграє певну роль у загальній системі. Суспільство має властивість самовідтворення, що здійснюється через низку необхідних, диференційованих функцій. Ці функції передусім – це наслідок поділу суспільної праці, але, доповнюючи один одного і взаємодіючи, вони надають суспільству характер особливого соціального організму, завдяки чому і відбуваються соціальні процеси.

Проте у перехідний період, на етапі суспільної, соціальної трансформації роль держави в упорядкуванні соціальних процесів є головною: саме держава має створити основні способи та форми оптимального, ефективного соціального розвитку; саме цей суб'єкт соціальної політики має бути основним чинником на шляху об'єктивізації суб'єктивного; саме держава є основним чинником створення умов для формування процесів саморегуляції соціально-економічного буття. Тому процесові суспільних, соціальних перетворень в українському суспільстві відповідає тенденція посилення ролі держави в упорядкуванні процесів соціального розвитку, соціуму взагалі. У процесі суспільної трансформації, руйнування командно-адміністративних форм державного управління й поступового утвердження механізмів соціальної саморегуляції відмова держави від процесів регулювання соціальною сферою неминуче призведе до переважання стихійних чи навіть хаотичних механізмів саморегуляції, зниження діалектичної сталості процесів функціонування соціального буття, зростання соціальної напруженості. Тому перебіг процесів розвитку соціального буття, соціокультурного розвитку українського суспільства на сучасному етапі передбачає посилення ролі держави,

державної соціальної політики, її впливу на соціальні відносини з метою створення умов для стабільних процесів соціодинаміки.

Для забезпечення економічної безпеки держава повинна здійснювати регулятивну діяльність, спрямовану на соціальний розвиток як безпосередньо, так і опосередковано, створивши відповідні економічні, соціально-політичні й духовні передумови для збагачення соціального потенціалу суспільства. Вивчення соціальних процесів дає нам можливість зрозуміти суспільство, в якому ми живемо і працюємо, а також в деякій мірі прогнозувати тенденції його розвитку. Останнє має фундаментальне значення в межах прийняття управлінського рішення, оскільки необхідно враховувати не тільки існуючі відносини суспільства, але й тенденцію і динаміку його розвитку.

Отже, на сьогодні як ніколи загострюється надзвичайно важливе питання забезпечення економічної безпеки України, що є одним із найважливіших національних пріоритетів і вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян.

Література

1. Соціологія праці та управління [Текст] : терм. словн.-довід. / відп. за ред. В. А. Полторак. — К. : ІСДСУ, 1993. — 114 с.

2. Маркс К. Сочинения [Текст] : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. — 2-е изд. — М. : Государственное издательство политической литературы, 1955 – 1981. — Т. 4. — С. 489; Т. 13. — С. 7; Т. 19. — С. 25; Ч. II. — С. 167; Т. 47. — С. 488.

3. Словник іншомовних слів [Текст] / [укл. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. — К. : Наук. думка, 2000. — С. 538.

4. Плетников Ю. К. О природе социальной формы движения материи [Текст] : монография / Ю. К. Плетников. — М. : [б. и.], 1971. — С. 101.

5. Маковецкий А. М. Соціологія [Текст] : навч. посіб. / А. М. Маковецкий, Т. В. Медіна, С. Ю. Ципко [та ін.] ; за ред. А. М. Маковецкого. — Чернівці : Рута, 2008. — 78 с.

6. Теремко В. І. Соціологія [Електронний ресурс] / В. І. Теремко. — Режим доступу : <http://readbookz.com/books/138.html>.

7. Сафронова В. М. Прогнозирование и моделирование в социальной работе [Текст] : учеб. пособ. / В. М. Сафронова. — М. : Изд. центр “Академия”, 2002. — 192 с.

8. Соціальний процес // Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81#.D0.92.D0.B8.D0.B7.D0.BD.D0.B0.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.BD.D1.8F.

9. The Free Dictionary [Електронний ресурс] : онлайн-словник. — Режим доступу : <http://www.thefreedictionary.com>.

10. Козырев Г. И. Социальные процессы и изменения / Г. И. Козырев // Социологические исследования [Текст]. — 2005. — № 3. — С. 114.

11. Подольская Е. А. Управление социальными процессами [Текст] / Е. А. Подольская ; Нар. укр. акад. — Х. : Изд-во НУА, 2007. — С. 151.

12. Козырев Г.И. Социальные процессы и изменения... — С. 118.

13. Вебер М. Избранные произведения [Текст] / М. Вебер ; пер. с нем. ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; Предисл. П. П. Гайденко. — М. : Прогресс, 1990. — 808с.
14. Тойнби А. Дж. Постигание истории [Текст] : сборник / А. Дж. Тойнби ; пер. с англ. Е. Д. Жаркова ; сост. А. П. Огурцов ; вступ. ст. В. И. Уколовой. — М. : Прогресс. Культура, 1996. — 607 с.
15. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество [Текст] / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов ; пер. с англ. — М. : Политиздат, 1992. — 543 с.
16. Парсонс Т. Система современных обществ [Текст] / Т. Парсонс ; пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева ; под ред. М. С. Ковалевой. — М. : Аспект Пресс, 1998. — 270 с.
17. Яковец Ю. В. История цивилизаций [Текст] : учеб. пособ. для студ. вуз. гуманитар. проф. / Ю. В. Яковец. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 347 с.
18. Валлерстайн И. Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? / И. Валлерстайн // Социологические исследования [Текст]. — 1997. — № 1. — С. 16—19.
19. Подольская Е. А. Управление социальными процессами... — С. 154.
20. Соціальний процес – предмет технологізації / Соціальні технології [Електронний ресурс] : консп. лекц. — Режим доступу : <http://readbookz.com/book/193/7180.html>.

V. Kapitan

THE ESSENCE AND ROLE OF SOCIAL PROCESSES IN PROVIDING OF ECONOMIC SECURITY

Conceptual approaches to the interpretation of “social process” concept are researched. The nature and classification of social processes are revealed. The role of social processes in providing of economic security is determined.

Key words: process, social process, social development, social changes, economic security.